

ΛΕΞΙΚΟ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΑΜΟΙΒΑΙΑ Άσματα που τραγουδούν εναλλάξ τα πρόσωπα επί σκηνής. Στα τραγούδια αυτά τουλάχιστον ένα πρόσωπο τραγουδά σε λυρικά μέτρα, για να εκφράσει συναισθήματα, ενώ το άλλο πρόσωπο αποκρίνεται με απαγγελόμενους στίχους ή με τραγούδι. Όταν τα τραγούδια είναι θρηνητικά και άδονται εναλλάξ από τον Χορό και τα πρόσωπα επί σκηνής, τότε έχουμε κομμό (βλ. και λ. κομμός). Η τραγωδία *Τρωάδες* ολοκληρώνεται με έναν κομμό ανάμεσα στον Χορό και την Εκάβη (στ. 1299- 1344).

ΑΝΤΙΛΑΒΗ Σύντομη φράση που εκτείνεται σε ένα μόνο ημιστίχιο, έτσι ώστε ένας στίχος να μοιράζεται σε δύο πρόσωπα. Αντιλαβές χρησιμοποιούνται, όταν ο διάλογος είναι ζωηρός και έντονος. Στις *Τρωάδες* ο σπαραγμός των ηρωίδων σπάει συχνά τους στίχους και συναντάμε ημιστίχια με απλά επιφωνήματα ή ακόμα και κραυγές.

ΔΙΑΛΟΓΙΚΑ / ΕΠΙΚΑ ΜΕΡΗ Κατά ποσόν μέρη της τραγωδίας στα οποία υπάρχει δράση και διάλογος.

ΔΙΑΝΟΙΑ Οι ιδέες και οι αντιλήψεις που εκφράζονται από τα θεατρικά πρόσωπα. Συχνά οι φράσεις τους έχουν τέτοια πύκνωση νοημάτων και δύναμη, που μοιάζουν με αποφθέγματα, επιγράμματα ή παροιμίες. Ο Ευριπίδης ονομάστηκε «από σκηνής φιλόσοφος», γιατί με τη θεατρική φράση προσπαθούσε να ορίσει έννοιες και να εκφράσει γενικές αλήθειες για την ανθρωπινή ζωή, όπως έκανε ο Πλάτωνας με τους φιλοσοφικούς διαλόγους του. Είναι ένα από τα «κατά ποιόν μέρη» της τραγωδίας, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη.

ΔΙΟΥΡΑΜΒΟΣ Είδος της λυρικής ποίησης. Τον τραγουδούσαν ομαδικά (“εν χορώ”) οι ακόλουθοι του Διονύσου, που συχνά χόρευαν στον ρυθμό του. Παρουσίαζε τη ζωή του θεού Διονύσου και τη λατρεία του. Δημιουργός του θεωρείται ο ποιητής Αρίων από την Κόρινθο.

ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ Η σειρά και ο τρόπος με τον οποίο διαρθρώνεται κάθε τραγωδία, ώστε με ταχύτητα και φυσικότητα το ένα γεγονός να προκύπτει από το άλλο και να οδηγείται στην τραγική κορύφωση.

ΕΛΕΟΣ Η συμπόνια που αισθάνεται ο θεατής βλέποντας τις συγκρούσεις και τα βάσανα των τραγικών μορφών-ηρώων. Έτσι, μέσω της τέχνης του θεάτρου, πραγματώνεται και η ενσυναίσθηση των θεατών.

ΕΝΟΤΗΤΑ Η δομή της αρχαίας τραγωδίας παρουσιάζει ενότητα. Όλα συνδέονται μεταξύ τους σε ένα σύντομο ενιαίο σύνολο. Παρουσιάζεται ενότητα στον μύθο, στον τόπο και στον χρόνο.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΥΘΟΥ Στην αρχαία τραγωδία η υπόθεση του έργου, ο μύθος, έχει ενότητα. Επιλέγεται ένα κορυφαίο γεγονός από τη ζωή ενός ήρωα ή μιας ηρωίδας και ο θεατής παρακολουθεί την παρουσίαση, την εξέλιξη και την κατάληξη του.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΠΟΥ Όλη η δράση της αρχαίας τραγωδίας εξελίσσεται σε έναν και μοναδικό τόπο. Ό,τι συμβαίνει σε άλλο τόπο περιγράφεται αφηγηματικά από τα πρόσωπα ή από τους αγγελιοφόρους. Στις *Τρωάδες*, όλη η δράση εξελίσσεται έξω από τα τείχη της κατεστραμμένης Τροίας, σε μικρή απόσταση από

την παραλία και τα καράβια των Αχαιών. Ο φόνος του Αστυάνακτα και το πλύσιμο του σώματός του στο ποτάμι, που γίνονται σε άλλο τόπο, περιγράφονται αφηγηματικά από τον κήρυκα Ταλθύβιο.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΡΟΝΟΥ Η τραγωδία εξελίσσεται μέσα σε λίγες ώρες, το πολύ μέσα σε ένα εικοσιτετράωρο. Δεν υπάρχουν σκηνές που διαδραματίζονται στο παρελθόν ή με χρονική απόσταση ημερών ή και χρόνων, όπως συμβαίνει στο σύγχρονο θέατρο, τον κινηματογράφο, την τηλεόραση.

ΕΞΟΔΙΟ ΑΣΜΑ Το άσμα που τραγουδά ο χορός στο τέλος της τραγωδίας, όταν αποχωρεί από την ορχήστρα.

ΕΞΟΔΟΣ Το τελευταίο από τα κατά ποσόν διαλογικά μέρη, με το οποίο κλείνει η τραγωδία.

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ (< ἐπί + εἴσοδος) Κατά ποσόν, επικό/διαλογικό μέρος, ανάμεσα σε δύο χορικά. Στα επεισόδια, όπου έχουμε εξέλιξη της δράσης, μιλούν και δρουν κυρίως τα πρόσωπα του δράματος (οι υποκριτές) και ο Κορυφαίος/ η Κορυφαία του Χορού.

ΕΠΙΒΡΑΔΥΝΣΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ Θεατρική τεχνική που αυξάνει το ενδιαφέρον και την αγωνία του θεατή. Ενώ προετοιμάζεται ή αναγγέλλεται η τραγική κατάληξη, ο ποιητής παρεμβάλλει ένα γεγονός που καθυστερεί τη γρήγορη εξέλιξη προς το τραγικό τέλος. Στις *Τρωάδες*, στο Γ' επεισόδιο εμφανίζεται ο Μενέλαος και η Ελένη και, έτσι, καθυστερεί η δράση, που αφορούσε την τύχη του Αστυάνακτα. Την κατάληξη θα την μάθουμε τελικά στην έξοδο.

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ Το τραγούδι που τραγουδά ο Χορός, όταν επανέρχεται στην ορχήστρα μετά τη μετακίνησή του.

ΗΘΟΣ Ένα από τα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας. Το ήθος των προσώπων του δράματος είναι ο χαρακτήρας, η ηθική, οι αξίες και η συμπεριφορά τους, που φανερώνονται από τους λόγους και κυρίως από τις πράξεις τους. Ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι τα ήθη πρέπει να είναι “χρηστά”, να εκφράζουν, δηλαδή, ευγένεια και αγαθή προαίρεση, “αρμόττοντα”, να αρμόζουν στον χαρακτήρα και τη θέση των προσώπων, και “ὅμοια καὶ ὁμάλα”, δηλαδή, να εξελίσσονται σταδιακά και με αναμενόμενο τρόπο, χωρίς να δείχνουν ασυνέπεια.

ΚΑΘΑΡΣΗ Η προσδοκώμενη κατάληξη της τραγωδίας για έναν θεατή. Τα πάθη καθαρίζονται και οδηγείται ο θεατής στην ανακούφιση, στην ψυχική ηρεμία. Πνευματικά καταλήγει στη νηφαλιότητα και την καθαρή σκέψη, είτε γιατί ο ήρωας δικαιώθηκε, είτε γιατί έχει αποκατασταθεί η ηθική τάξη. Στην περίπτωση των *Τρωάδων*, η κατάληξη είναι τραγική, αλλά έχει εξαγγελθεί η τιμωρία των ενόχων από τους θεούς.

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΝ Βασική αισθητική και λογική αρχή που, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, πρέπει να διέπει την τραγωδία: η δράση πρέπει να εξελίσσεται με συνέπεια στην αλήθεια και τη λογική, καθώς οι χαρακτήρες θα αντιμετωπίζουν τα γεγονότα με ψυχολογική συνέπεια, ενώ οι πράξεις θα προκύπτουν με αλληλουχία και φυσικότητα.

ΚΑΤΑ ΠΟΙΟΝ ΜΕΡΗ Η ολοκληρωμένη αισθητική και πνευματική απόλαυση της τραγωδίας προέρχεται από καθένα από τα εξής μέρη: τον μύθο, το ήθος, τη “λέξη”, τη διάνοια, τη μελοποιία (το “μέλος”) και την όψη.

ΚΑΤΑ ΠΟΣΟΝ ΜΕΡΗ Τα μέρη, τα τμήματα στα οποία χωρίζεται μια τραγωδία. Διακρίνονται δυο κατηγορίες: 1) Τα επικά–διαλογικά μέρη: ο πρόλογος, τα επεισόδια και η έξοδος. Αυτά δεν συνοδεύονται από μουσική. 2) Τα λυρικά μέρη: η πάροδος και τα στάσιμα. Αυτά είναι γραμμένα σε λυρικά μέτρα, συνοδεύονται από μουσική και άδονται (ή και χορεύονται συγχρόνως) από τον Χορό (γι’ αυτό ονομάζονται και χορικά μέρη). Σε ορισμένα δράματα υπάρχουν ανάμεσα στα επικά μέρη και οι κομμοί, οι μονωδίες και οι διωδίες των προσώπων του δράματος, που ανήκουν, επίσης, στα λυρικά μέρη.

ΚΟΜΜΟΣ Ο κομμός αποτελεί στιγμή δραματικής κορύφωσης θρήνου, πόνου, χαράς ή ανακούφισης. Είναι μια στιγμή λυρικής έκφρασης, όπου ο Χορός και οι πρωταγωνιστές τραγουδούν και χορεύουν μαζί.

ΛΕΞΙΣ Ένα από τα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη. Είναι η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο ποιητής και οι εκφραστικοί τρόποι και σχήματα, π.χ. τα επίθετα, οι μεταφορές, οι προσωποποιήσεις, οι εικόνες, κ.ά.

ΛΥΡΙΚΑ ΜΕΡΗ Τα μέρη που άδονταν και/ή χορεύονταν. Θα μπορούσαμε να τα παρομοιάσουμε με την όπερα ή το μουσικό θέατρο σήμερα. Ήταν γραμμένα σε λυρικό μέτρο.

ΜΕΛΟΣ/ΜΕΛΟΠΟΙΑ Ένα από τα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας. Είναι η μουσική των λυρικών, των αδόμενων μερών της τραγωδίας. Δεν έχει σωθεί η μουσική από τις τραγωδίες, αλλά μπορούμε να εικάσουμε πως παιζόταν από πνευστά, κρουστά και έγχορδα όργανα σε διαφορετικούς ρυθμούς και μελωδίες ανάλογα με τις θεατρικές ανάγκες.

ΜΗΧΑΝΗ Ένα είδος γερανού, με το οποίο εμφανίζεται «ό από μηχανής θεός», *αιωρούμενος ή πετώντας, γι’ αυτό λεγόταν και αιώρημα.*

ΜΟΝΩΔΙΑ Τραγούδι που τραγουδά ένας ηθοποιός.

ΜΥΘΟΣ Ένα από τα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, είναι η υπόθεση, το «σενάριο» της τραγωδίας.

ΟΡΧΗΣΤΡΑ Μέρος του θεάτρου, ο κυκλικός χώρος εμπρός ακριβώς από τους θεατές, όπου τραγουδά και χορεύει ο Χορός.

ΟΨΙΣ Ένα από τα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας. Περιλαμβάνει ό,τι μπορεί να δει ένας θεατής σε μια παράσταση τραγωδίας. Τα σκηνικά, τα θεατρικά κουστούμια, οι μάσκες, οι κινήσεις των ηθοποιών, τα σκηνικά αντικείμενα, κ.λπ. συντελούν στην επίδραση που έχει ο λόγος και η μουσική.

ΠΑΡΟΔΟΣ Το τραγούδι που ψάλλει ο Χορός στην πρώτη του είσοδο στο έργο, καθώς μπαίνει στην ορχήστρα ρυθμικά από μία από τις δύο *παρόδους* (τους διαδρόμους που υπάρχουν δεξιά και αριστερά της σκηνής). «*Η πρώτη λέξις ὅλη χοροῦ*» (Αριστοτέλους, *Περὶ ποιητικῆς*, 1452b).

ΠΡΟΑΓΩΝΑΣ Μια-δυο μέρες πριν ξεκινήσουν οι δραματικοί αγώνες, οι χορηγοί, οι δραματικοί ποιητές, οι ηθοποιοί και οι Χοροί, εμφανίζονταν στο Ωδείο (ένα στεγασμένο θέατρο) και ανακοίνωναν τους τίτλους και τις υποθέσεις των έργων τους στους πολίτες. Η διαδικασία αυτή ονομαζόταν προαγών.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Η τραγωδία ξεκινά με τον πρόλογο. Εισάγει τους θεατές στον μύθο και τους προετοιμάζει για όσα θα συμβούν επί σκηνής. Είναι ένα από τα κατά ποσόν διαλογικά μέρη της τραγωδίας.

ΣΚΕΥΗ Οι μάσκες (προσωπεία), τα θεατρικά κουστούμια και τα σκηνικά αντικείμενα που φορούσαν οι ηθοποιοί, για να ενσαρκώσουν τα πρόσωπα της τραγωδίας και να αποδώσουν οπτικά τους ήρωες.

ΣΤΑΣΙΜΑ Ανήκουν στα κατά ποσόν λυρικά μέρη της τραγωδίας. Είναι συνήθως τρία και λειτουργούν ως διαλείμματα στη δραματική ένταση. Παρεμβάλλονται στη δράση και διευκολύνουν το κοινό στην παρακολούθηση της τραγικής εξέλιξης της υπόθεσης. Ψάλλονται από τον Χορό με συνοδεία μουσικής και εκφραστικών/ χορευτικών κινήσεων.

ΣΤΙΧΟΜΥΘΙΑ Ο διάλογος ανάμεσα σε δύο πρόσωπα με μονόστιχα. Χρησιμοποιείται, όταν τα συναισθήματα των ηρώων είναι έντονα.

ΤΡΑΓΙΚΗ ΕΙΡΩΝΕΙΑ Παρουσιάζεται με δύο μορφές: α) Με λέξεις και φράσεις που χρησιμοποιεί κάποιο πρόσωπο και οι οποίες έχουν διαφορετικό νόημα για το ίδιο και διαφορετικό για τους θεατές. β) Με την εξέλιξη του μύθου της τραγωδίας με τέτοιο τρόπο, ώστε οι θεατές να γνωρίζουν περισσότερα από τον ίδιο τον ήρωα (ο θεατής γνωρίζει την αλήθεια, ενώ ο τραγικός ήρωας την αγνοεί).

ΤΡΑΓΙΚΟΣ ΗΡΩΑΣ Ο ήρωας ή η ηρώδα που συγκρούεται, δρα και υποφέρει. Η τραγικότητα οφείλεται συχνά στην αλαζονεία του/της (ύβρις) ή στις κακές ηθικές επιλογές του/της (αμαρτία). Κάποιες φορές οφείλεται σε μια συμφορά που τον/την συντρίβει απότομα και βίαια. Για παράδειγμα, η Εκάβη μέσα σε μια νύχτα χάνει τα πάντα με την άλωση της Τροίας και από εκεί και πέρα τη μια συμφορά διαδέχεται άλλη μεγαλύτερη.

ΦΟΒΟΣ Το συναίσθημα που νιώθει ο θεατής, όταν συμπάσχοντας με τον ήρωα συνειδητοποιεί ότι έχει βρεθεί ή θα μπορούσε να βρεθεί στην ίδια θέση ο ίδιος.

ΧΟΡΗΓΟΣ Εύπορος Αθηναίος στον οποίο το κράτος ανέθετε ορισμένα από τα έξοδα για την προετοιμασία και παρουσίαση μιας τετραλογίας ενός ποιητή κατά τους θεατρικούς αγώνες. Αναλάμβανε τα έξοδα εξοπλισμού και αμοιβής του Χορού, των μουσικών, τη σκευή των υποκριτών, κ.ά. Η ανάθεση αυτής της ευθύνης ήταν τιμητική και ο εκάστοτε χορηγός στεφανωνόταν μαζί με τον τραγικό ποιητή σε περίπτωση νίκης τους.

ΧΟΡΟΣ Η ομάδα δεκαπέντε, συνήθως, ατόμων που τραγουδούσε, ενώ παράλληλα χόρευε. Αντιπροσωπεύει την ουσία της δημοκρατίας που γέννησε το θέατρο, την κοινή γνώμη, το κοινό αίσθημα, τις αντιδράσεις των ανθρώπων, όταν γίνονται ομάδα. Αντιπαράθετε καθαρά το πρόσωπο με το πλήθος, τις προσωπικές επιλογές με αυτές που γίνονται από μια ομάδα.